

PAPER DETAILS

TITLE: DEMOKRASININ MAHIYETİ VE MUHTELİF TEZAHÜR SEKİLLERİ

AUTHORS: G LEIBHOLZ,Bülent CEMİL

PAGES: 189-214

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97155>

DEMOKRASİ'NİN MAHİYETİ VE MUHTELİF TEZAHÜR ŞEKİLLERİ ¹⁾

Aşağıda Demokrasinin mefhumu ve mahiyeti, esas teşkilât nazariyesi ve içtimaiyat cephesinden prensipte aydınlatılmağa çalışılacaktır. Bu problem üzerinde çok etraflı ve derin tetkikat ²⁾ yapılmış olmasına rağmen bu güne kadar demokrasinin maddî muhtevası hakkında, emin surette halledilmelerini bekleyen, çeşitli şüpheler ve meseleler henüz mevcuttur. Ezcümle liberal, temsili Demokrasi ile kütle demokrasisine dayanan fırkalar devleti arasındaki derin bünyevî tezat gibi zamanımızın

¹⁾ Bu yazı çok mücerret bir üslûpla yazılmış olduğundan, cümlelerin mânasını ilk okuyuşta kavramak çok defa mümkün olmayacaktır. Tercüme esnasında, okuyucunun anlamasını kolaylaştırmak gayesini takip ettimse de, profesörün izahatı buna rağmen basit değildir. Nazariyenin yüksek derecesini gösteren mücerret ifadeyi değiştirmek cüretini tabiatile gösteremezdim.

²⁾ Bibliografi'yi yakından münakaşa etmek bu yazının çerçevesi içinde mümkün değildir. Bunun için mevzua taallûk eden en mühim eserlere şimdiden atıflar yapıyorum :

Tocqueville, *La Démocratie en Amérique*; Prins, *La Démocratie et le régime parlementaire*; Godkin, *Problems of modern democracy*, 1876; Laveleye, *Le gouvernement dans la démocratie*, 2 Bde. 1896; Lecky, *Democracy and liberty*, 2 Bde. 1896; Ferguson, *The religion of democracy* 1900; Post, *Ethics of Democracy* 1903; Ostrogorski, *La Démocratie et l'organisation des parties politiques*, 2 Bde. 1912; Kappeler, *Demokratie und Staatskicket*, 1917, 2 vol.; Steffen, *Das Problem der Demokratie*, 1917; Mallock, *The Limits of pure Democracy*, 1918; Peterson, *Democracy and government*, 1919; Gebhardt, *Der demokratische Gedanke*, 1920; Schindler, *Über die Bildung des Staatswillens in der Demokratie*, 1921; J. Bryce, *Modern Democracies*, 2 Bde., 1921; Les démocraties modernes, Paris, Flammarion 1921; Hasbach, *Die mo-*

sultacı veya mutlakıyetçi diye anılan devletlerinin mefhum itibarile zarurî olarak Demokrasi'nin sahası haricinde mi kaldıkları, yoksa muayyen şartlar dahilinde herhalde Demokrasi'nin -siyasî tahavvül arzeden- bir teşkilât şekline mi (bugün değilse bile belki ileride) katılabilecekleri meselesi de tenvir edilmiş değildir.

I

Demokrasi evvelâ sırf milletin kendi üzerinde hâkimiyetini ifade eder. Buna göre Demokrasi'de millet hâkimdir (souverain) yâni kendisinden her türlü siyasî kudret istikak eden en yüksek umumî karar mercii ve tesir vahdetidir. Bu esasa uygun olarak milletin hâkimiyeti prensibine istinat eden demokratik esas teşkilât kanunlarının tipik formüllerinde "bircümle âmme kudretinin millettten sadır olduğu" yazılıdır. Demek ki burada millet esas teşkilâtı vazeden kudretin süjesi ve mümessili ve topluluğun iradesini vücade getiren yegâne kudret kaynağıdır, yâni ehemmiyetli siyasî kararları ya kendisi veren veya kendisine tâbi uzuvlara verdiren mercidir. Bu mânâda hâkim olan millet aynı zamanda hürdür. Ferde değil, hertürlü siyasî şeniyyetin Demiurg'u [1] (yaratıcısı) bulunan millete muzaf olan bu

derne Demokratie, 2 1924; Thoma, Der Begriff der demokratie in seinem Verhaeltnis zum Staatsbegriff in der Erinnerungsgabe für M. Weber, Bd II (1923) S. 39ff.; Guy-Grand, La Démocratie, et l'après-guerre, 1923; Maasaryk, Les problèmes de la Démocratie 1924; Rensi, La democrazia diretta 1926; Adler, Politische oder soziale Demokratie, 1926; Verhandlungen des 5. Deutschen Soziologentages 1927; Weyl, The new democracy, 1927; Probleme der Demokratie, 1928; (Aufsätze von Michel und Heller); C. Schmitt, Verfassungslehre, 1928; Barthélemy, La Crise de la Démocratie contemporaine, 1929; Burnes, democracy 1929; Gurvitch, La principe démocratique i. Revue de Métaphysique et de Morale, Bd 36 (1929) S. 704f.; Rougier, La mystique démocratique, 1929; Lindsay, The Essentials of Democracy, 1929; Kelsen, Von Wert und Wesen der Demokratie² 1929; Nitti, La Démocratie V2 Bde. 1933; Groethuysen, Die Dialektik der Demokratie, 1932; Laun, La Démocratie, 1933; Sander, Das Problem der Demokratie, 1934; Bongen, Problemen der demokratie 1934 Le Fur, La Démocratie et la Crise de l'Etat im Archives de Philosophie du droit et de Sociologie juridique Bd 4 (1934) S. 7ff.

[1] Demiurg: (Yunanca) Eflâatun'da kâinatı yaratan ilâhî yapıcı.

(Çevirenin notu)

hürriyet Demokrasi'de böylece umumî ve kollektif bir seciyeye sahiptir.

Bu mânâda hâkim olan millet, cemaati terkip eden fertlerin heyeti mecmuasile tev'em olmıyan siyasî ve ideal bir vahdettir. Diğer taraftan hâkim bulunan bu millet fertlerden tamamen müstakil mistik bir kollektif değildir. Bilâkis millet ile fertler arasında çok sıkı bir irtibat mevcuttur. Fert ve cemaat müteakıl tesirler sistemi içinde birbirine bağlıdır ve birbirinden müstakil tasavvur edilemez. Bir taraftan fert mevcudiyetini medyun ve lâzımı gayrı mufarik bir unsur olarak kendisine dahil bulduğu bu bütünün ancak ma'serî bir hâdise (phénomène collectif) olan cemaatin istilzam ettiği bir cüzüdü. Fakat diğer taraftan geçen nesillerin mirasını müşahhas bir tamamîyet ve gelecek nesillerin hayatını rüşeym olarak ihata eden bu bütün aynı zamanda uzuvlarının her birinde tezahür eder, çünkü bunlar en aslî ve derunî bir saikle cemaatin daha yüksek varlığına bağlıdırlar.

Demokrasi'de hâkimîyetin süjesi milletin siyasî ve ideal vahdeti olmayıp intihap etmeğe ve rey vermeğe salâhiyettar bulunanların heyeti mecmuası mânâsında aktif halk olduğu eserlerde çok kerre iddia ediliyorsa da, bu görüş esası tayine medar olacak siyasî şeniyete tevafuk etmez. Milletlerin hayatında kararlarda, plebisitlerde, seçimlerde ve sairede evvelemirde yalnız fertlerin harekete geçtiklerinden şüphe edilemez. Intihap hakkını çok şumullü tutan doğrudan Demokrasi'de de bütün millet harekete geçmez ve ekseriyetle akalliyet karşı karşıya bulunur. Meseleye bu cepheden bakılırsa, millet mefhumunu atomlarına irca ederek bütünlük mefhumunu bir faraziye veya efsane saymak kolaydır.

Fakat şeniyete matuf olduğunu zanneden bu müşahede bütün şeniyeti, şeniyetinin arkasında bulunan ve çok defa onu istilzam ve temsil eden ruhî ideal şeniyeti zaptedemez. Şüphe yok ki, bilfarz müntehiplerin (plebisit veya intihapta) veya parlemanter bir uzvun beyanları bizzat cemaatin beyanları olarak telâkki ediliyor. Müntehipler veya temsilî merciler salâhiyetleri dahilinde bu cemaat namına faaliyette bulunurlarsa, cemaat hareket ediyor demektir. Meselâ devletler arasında aktedilen muahedelerin yalnız cemaat namına hareket eden müşahhas şahıslara değil, fakat bizzat cemmat hak ve mükellefiyetler tahmil ettiği, seçilen devlet reislerinin hiç bir vakit intihap müca-

delesinde kazanan ekseriyeti, hattâ akalliyeti temsil etmeyip milleti bütün olarak temsil ettikleri, fertlerin değil, milletlerin ve devletlerin harbettikleri v.s. ancak bu şekilde izah edilebilir. Şe'nîyetin derinleştirilen müşahedesinden aşağıda daha yakından tetkik edilecek olan mühim bir mesele doğuyor: Bu vahdet nasıl teessüs ediyor ve herşeyden evvel cemmaate vecibe tahmil eden umumî irade, her zaman ancak muayyen şahısların doğrudan Demokrasi'de (nihayet müntchiplerin ekseriyeti) cemaat namına hareket etmelerine rağmen, vücade geliyor?

Herhalde milletin kendi üzerindeki hâkimiyetinden bahsedebilmek için, yurttaşları kaideten müsavî şekilde umumî iradenin teşekkülüne ve siyasî temel kararlara iştirak ettirilmesidir. Yurttaşlar arasında siyasî haklar bakımından müsavat bulunmayınca, millet hâkimiyeti siyasette ehemmiyet kazanamaz. Başka bir ifade ile: Müsavat prensibi mahiyet icabı her Demokrasi'de mündemiç bir prensiptir.

Mamafih müsavat mefhumu altında müşahhas olarak bir demokrasi'de ne anlaşılmak lâzım geldiği ve münferit hâdisede yurtdaşların umumî iradenin teşekkülüne iştiraklerinin ne vakit hakikaten "müsavi", addedilebileceği problematiktir. Her halde demokrasideki müsavatın siyasî ve cevherî bir müsavat tecanüsünü şart koştuğu muhakkaktır. Demek mesele müşahhas olarak merî bulunan içtimai ve iktisadî sisteme göre halledilmeyecektir, çünkü içtimai unsur siyasî unsurun cevheri değildir. Onun için siyasî demokrasi birbirinden tamamen ayrı muhtelif iktisadî sistemlerle birleşebilir ve bu sistemler demokrasinin muhtevasına çeşitli içtimai bir seciye verebilirler. Bundan dolayı meselâ kapitalist demokrasi, proleter - sosyalist demokrasi ve çiftçi demokrasisi diye bir tefrik yapılabilir. Fakat burada bizi alâkadar eden demokrasinin hakikî siyasî bir şekil prensibi olarak mevcudiyeti meselesi için bu nokta büyük bir ehemmiyeti haiz değildir.

Bunun haricinde demokrasideki siyasî müsavat mefhumu hakkında katıyetle bir şey söylenemez. Demokrasinin tarihine yukardan bakılacak olursa, milletlerin müsavat mefhumuna mütelevvi tasavvurlar raptettikleri görülür. Ezcümle Kadim Yunan demokrasisinde büyük halk zümreleri içtimai sebeplerden dolayı aktif intihap haklarından büsbütün hariç bırakılıyordu. Bunun haricinde meselâ intihapta muayyen sınıfların reylerine fazla kuvvet tanınması veya muayyen fertlerin birden ziyade reye sa-

hip bulunması düşünülmelidir: bu usul bâdî olarak her hangi bir demokrasi ile değil, aşağıda şimdi gösterileceği gibi sırf muasır demokrasi mefhumile gayrı kabili telifdir. Demokrasideki siyasî müsavat mefhumu muhteva itibarile mütehavvil ve müşahhas şeklinde zaman ve mekânın icap ettirdiği ahval ve şeraitte tâbidir. Bu suretle demokrasi mefhumu, mücerret iken müşahhas bir mefhum halini alıyor ve siyasî müsavat mefhumunun maddî muhtevasına göre demokraside muhtelif şekiller ve tipler beliriyor. Şu halde esası tayin eden, bir cemaatin müsavat mefhumuna muayyen, tarihî bir vaziyet için hangi müşahhas siyasî muhtevayı bağladığıdır.

Bundan şu netice çıkıyor: muasır demokrasinin müsavat mefhumu da müşahhas olarak tarihe bağlı bir mefhumdur ve tarihe göre mümkün bütün demokrasiler için muteber sayılmayı talep edemez. Muasır müsavat mefhumunun gösterdiği temayül, mümkün olduğu kadar bütün halk tabakalarını umumî iradenin teşekkülüne iştirak ettirmektir. Mamafî müsavat mefhumunun bu müfrit temayülüne en ileri giden demokraside dahi hudut çekilmiştir; tabiat icabı olan farkları daima nazarı itibara almak zarurî olduğu ve bazı halk tabakaları her zaman sair afakî sebeplerden dolayı intihap hakkını icradan hariç kalacakları için bütün yurtdaşlar umumî iradenin teşekkülüne iştirak edemezler.

Müsavat mefhumunu ve dolayısıyla demokrasi mefhumunu mümkün mertebe muhtevasına göre mutlak olarak tayin etmeğe çalışan müellifleri müsavat mefhumunun bu müfrit temayülü müsavatın tahakkukunu umumî iradenin teşekkülüne iştirak edenlerin sayısına tâbi tutmağa daima yeniden sevk etmiştir. Bu hususta meselâ Rousseau "Contrat Social" de (3 üncü kitap, Fasıl 3) diyor ki: " La démocratie peut embrasser tout le peuple ou le esserer jusuq'à la moitié „[1]. Bryce da "Modern Democracies" hakkındaki kitabında (cilt I), müntehip yurtdaşların "aşağı yukarı halk kütlesinin dörtte üçünü" teşkil etmeleri lâzım geleceğini söylüyor. Müşabih tarzda adet kriteriyumuna Aristo (Politik 1317 b), Kelsen (Meselâ Verhandlungen des s. Soziologentages, s. 55) ve pek yakın bir zamanda da Laun (La Democratie, 1933) temas etmişlerdir; Laun'a göre müntehip yurtdaşlar "la majorité des adultes dans l'Etat" [2] teşkil etmelidir.

[1] "Muasır demokrasi bütün halkı ihata veya onu yarıya kadar tenkis edebilir...."

[2] "Devlette reşitlerin ekseriyeti" ni....

Nihayet bütün bu teşebbüsler ikna edemiyor, çünkü demokrasi de, her zaman yeni demokratik şekillere götüren umumî tarihî tekâmül vetiresine dahildir. Ezcümle bugün katî olarak adet kriteriyumu kabul edilerek demokraside yurttaşların veya her halde reşitlerin yarısının siyasî haklara sahip bulunması talep olursa, zamanımızın (kendilerine umumiyetle demokrasi olarak bakılan ve şüphesiz demokrasi olan) birçok demokratik devletleri bu adla anılamıyacaklardı.

Meselâ bugün bile zamanımızın ekseri demokratik devletlerinde kadınların intihap haklarından mahrum bulunduğu düşünölmelidir. Esasen Laun'un iddiasına göre (31) "un Etat où les femmes ne possèdent pas de droits politiques, n'est pas une démocratie au sens rigoureux du mot, mais... Une aristocratie d'hommes." [1]. Müsavat ve dolayısıyla de Demokrasi mefhumu önceden muayyen mânâda tesbit edildiği için, şe'niyete uymıyan, hayata yabancı bir neticeye varılıyor. Bu tarzda mefhum teşkilinin mefhum içtihadı [2] olduğu, yoksa esas teşkilâtın şe'niyete bağılı bir müşahedesi olmadığı böylece anlaşıyor.

Demokrasi'lerde hangi yaştan itibaren intihap hakkının verilmesi lâzımgeleceği meselesi halledilmek istenirken de, sırf adetlere istinat ettirilen bir müsavat mefhumunda müşkülâtla karşılaşılır. Kadınlar da intihap hakkına mâlik bulunsalardı, demokratik devletlerde bugün müşahade edilen vaziyete nazaran intihap şalâhiyeti çok daha yüksek bir yaşta bahşolunabilirdi. Aksi takdirde müntehip yurttaşlara tanılan siyasî hakların istimâli için şart koşulan yaş çok dun tutulmak lâzımge-lirdi. Bu ise imkânsızlığı zahir olan bir neticedir.

Hakikatte, aşağı tabakaların siyasî istiklâlini istihdaf eden muasır Demokrasi'de müsavat mefhumu için intihap hakkının münferit yurttaşın muayyen bir sınıfa veya içtimai tabakaya mensubiyetine tâbi tutulamıyacağı keyfiyeti kafi ehemmiyeti haizdir. Devlet bütününün münferit uzuvları arasında içtimai kıymet farkları bulunduğuna bakılmaksızın, muasır Demokrasi'de her yurttaşa iradenin teşekkülünde mutlak olarak aynı kıy-

[1] "Kadınların siyasî haklara sahip bulunmadığı bir devlet kelimesinin asıl mânâsında bir Demokrasi değil, fakat... bir erkekler aristokrasi'sidir.

[2] *Begriffsjurisjerudenz*: Kanunda müsbet mefhumlara istinat veya bunlardan çıkan neticeleri istimâl suretile kanunun tatbik edilmesi.

met izafe edilir. Bu nevi Demokrasi'ye tercihan şekli Demokrasi (Formal demokratie) denmesinin sebebi de budur. Umumî iradenin teşekkülünde sınıf, servet, tahsil seviyesi v. s, mülahazalarının ehemmiyetli bir rol oynaması demokrasinin bugünkü muasır siyasî şeklini şüpheli bir hale ifrağ edebileceği yukarıda söylenenlerden anlaşılıyor. Diğer taraftan içtimai olmıyan sebeplerden dolayı kadınlar intihap hakkından hariç bırakılsa veya intihap yaşı yukarı çıkarılsa bu hal mevzuubahs olmazdı.

Muasır müsavat mefhumunun hususî şekli bünyesi bu mefhumun mutat nazari inkısamında ve hususî bir müsavatla intihap haklarının umumî olması arasında bir tefrik yapılmasında da kendini gösteriyor. İntihap hakkı müsavatı kaidesine düşen vazife, intihap salâhiyetini haiz olanların seçim kudretinin içtimai sebeplere göre indî bir tefrike tâbi tutulmasını menetmek iken, intihap hakkının umumîliği esası yurttaşların, yâni meselâ muayyen veya tesbiti mümkün şahısların ve bunun gibi umumî ve indî surette muayyen mesleklerin, mezheplerin, halk sınıflarının ve tahsil tabakalarının seçimden hariç bırakılmasını menedecektir. Şeklen tefrik edilen bu mefhumlar hakikatte birbirine merbuttur ve intihap hakkının umumîliği kaidesi, şekli intihap hakkı müsavatının muayyen bir istikamette teşahhus eden bir talebinden başka birşey ihtiva etmez. Zira içtimai bakımdan tecviz olunamıyacak bir saikle muayyen halk tabakalarının intihap haklarından tamamen mahrum bırakılmaları ile haklarına daha az değer tanılarak bir tefrik gözetilmek suretile diğer tabakalara nazaran daha fena muamele görmeleri arasında afâkî ehemmiyeti haiz bir fark yoktur.

Birçok devletlerde intihapta nisbî temsil sisteminin kabul edilmesile intihap hakkı müsavatının ve dolayısıyla muasır demokrasinin şekli seciyesi daha iyi tebarüz etmiştir. Ekseriyet sistemindeki vaziyetin aksine olarak nisbî temsil sisteminde her rey esas itibarile aynı kuvvettedir, yâni ekseriyet sistemindeki umumî ve muasır intihap hakkında görüldüğü gibi yalnız adet itibarile değil, fayda tesir itibarile de aynı kıymeti haizdir. Maamafih burada müsavat hakkının ifrata gitmesi hususunda henüz bazı kıymete matuf hadler mevcuttur, çünkü intihap hakkının nisbî temsil sisteminin mahiyetinden veya devlet siyasetine taallûk eden ve zarurî olan sebeplerden münbais tahditleri burada da caizdir. Bu cihetin anlaşılması, me-

selâ Land'ların intihap kanunlarında çok defa görülen ve nisbî temsil sisteminde umumî ve müsavî intihap hakkının istimâlini yeni fikirler için muayyen şartlara -ezcümle muayyen bir miktar paranın yatırılması veya müntehiplerden muayyen bir adedinin imzalarının toplanması- tâbî tutan hükümler için ehemmiyetlidir.

Bütünün hürriyeti, milletin hâkimiyeti ancak bilcümle yurttaşlar devlette irade teşekkülüne müsavi surette iştirak ettikleri takdirde temin edildiği yukarıdaki izahata göre sabit olunca (bu meyanda demokratik müsavat mefhumunun muşahhas muhtevası her defasında yakından tahlil edilmek lâzımdır), bununla ferdin siyasî hürriyeti mevzubahs olduğu nisbette demokraside ferdî hürriyetin temin edilmesi lâzım geldiği birlikte ifade edilmiş olur. Zira hudut sahasında muayyen bir derecede yurttaşların hürriyetini şart koşan serbest, siyasî ve ferdî bir irade teşekkülü bulunmadıkçe, milletin müstakil, nüşterek iradesi vücutta gelemmez. Bu siyasî ve ferdî hürriyet sahası kadim, atique demokraside de mevcuttur. Bu hürriyet, her demokrasiyi takdis etmekte ve onun haklı olarak Gurvitch'in söylediği gibi (*Revue de Métaphisique et de Morale*, cilt 63 (1929), s. 406 ve müt.) bir "synthèse d'individualisme et d'universalisme" yahut da, Guy-Grand'ın ifade ettiği şekilde, bir, "synthèse de l'individualisme et du communisme," (*Archives de Philosophie de Droit etc.* cilt 4, fasikül 3, sahife 55) olarak tezahur ettirmektedir. Ancak kendi mevcudiyetini de birlikte şüpheli bir hale sokmak istediği takdirde demokrasi bu siyasî ve ferdî hürriyete karşı cephe alabilir.

Fertler bu tarzda devlette irade teşekkülüne iştirak ettikleri zaman daima ekseriyetle akalliyetin karşı karşıya bulunduğu şimdi artık tavazzuh etmiştir. Zira bugün akalliyet artık eski zamanlarda olduğu gibi müttehit bir kararın ittihazını temin zımnında itirazdan feragat etmiyor.

Geçenlerde Laun'un da yukarıda sözü geçen "la Democratie," adlı kitabında ehemmiyetle tebarüz ettirmiş olduğu gibi, akalliyetin değil, ekseriyetin karar vermesi -hiç değilse esas teşkilâtı vazeden kuvvetin (pouvoir constituant) nüfuz sahasında- demokrasinin mahiyetinde mündemiçtir [1]. Çünkü an-

[1] Buna göre pouvoir constituant tarafından vazolunan esas teşkilât

cak ekseriyet prensibinin esas teşkilâtı vazeden kuvvetin muameleleri için muteber olmasile milletin hâkimiyet prensibi ve siyasî ve ferdî hürriyet ve müsavâtın azamî derecesi temin edilebiliyor. Ancak bu sayede pek çok fertler, esas teşkilât kanununa umumî iradenin ifadesi olmak itibarile itaat ettikleri takdirde yalnız kendi iradelerine tâbi oldukları his ve şuurunu kazanabiliyorlar. Zira in concreto olarak muhtevası değişik bir kanunu reylerini istimal ile tasvip eyledikleri takdirde dahi önceden in obstracto olarak esas teşkilât kanunu kabul etmişlerdir. Ancak ekseriyet prensibi dolayısıyla ferdî iradelerin umumî iradenin muhtevasına azamî surette tevafuk etmesi temin ediliyor.

Ekseriyet prensibinin Demokraside derunî bir bağ tesirini yapabilmesinin sebebini, muhalif kalan akalliyetin kendini ekseriyetle beraber aynı siyasî cemaate mensup addetmesine ve böylece ekseriyet ve akalliyete rağmen netice itibarile gizli bir tevafukun mevcudiyetinde aramalıdır. Ekseriyet prensibinin şiddetini tahfif eden diğer bir âmil, ekseriyet ve akalliyetin sabit değil, kâh şu, kâh bu gruplardan tereküp eden mütehavvil kemiyetler olması ve münferit yurtdaşların bazen ekseriyete, bazen akalliyete mensup bulunması vakıasıdır.

Bu şartlar tahakkuk etmezse, yani ekseriyetin ve akalliyetin mutezat isteyişini saran bir bağ bulunmaz ve biraz evvel sözü geçen siyasî devir (rotation) tahfif edici tesirini icra etmezse, ekseriyet prensibi artık iradelerin tesanüde dayanarak birleşmesi şekli olmaktan çıkar ve sırf tahakkümle müessir olur. Bu takdirde ekseriyet kararının arkasında, bir mukavemet gösterilmesi halinde muhalif akalliyete karşı icabında cebir istimal edileceği tehdidinden başka hiçbir şey mevcut değildir. Ezcümle demokratik devletlerde ekseriyetin tesis ettiği hâkimiyetin millî akalliyetler karşısında çok defa sırf tahakküm ve cebirden ibaret görünmesinin sebebi, ekseriyet prensibinin istilzam ettirdiği, ekseriyetle akalliyeti ihata eden siyasî tecanü-

nizamı çerçevesi dahilinde müntehiplerin veya parlamentonun ekseriyet kararları behemehal muteber olmak icap etmez. En yüksek federal mahkemenin meclislerin ekseriyetile husule gelen bir kanunu esas teşkilâta mugayir addetmesine rağmen birleşik devletler demokrasidirler. Böylece Le Fur'un (Archives de Philosophie de Droit ek. , cilt 4, fasikül 3, s. 27) bu meyanda ekseriyet prensibi aleyhinde izhar ettiği şüpheler de zail oluyor.

sün burada mevcut olmamasıdır. Esasen siyasî demokrasi aklı Marxisme tarafından, sınıf hâkimiyetinin ve kapitalist diktatörlüğün muayyen bir şekli olmak itibarile reddolunurken de nihayet siyasî Demokrasi'de bile, intihap hakkı ne kadar demokratik olursa olsun, hakikî bir millet hâkimiyetinin esas şartı olan siyasî vahdet arzeden mütesanit milletin noksan bulunduğu esbabı mucibesi ileri sürülüyor. Onun için Marxisme herşeyden evvel ve böylece aynı zamanda ekseriyet prensibine fonksiyonunu iade edebilmek için, bugünkü sınıf hâkimiyetini ortadan kaldırarak yeni bir tecanüs ve tesanüt yaratmayı gaye biliyor.

Şuhalde bir devlet aşağıdaki şartlar dairesinde demokratik sayılabilir: bir kere cemaat dahilinde millet en yüksek, umumî karar mercii olmalı, yâni hâkim bulunmalıdır. Bundan başka millet, nesilleri ihata eden ve fertlerin fevkinde bulunan bir cemaat mânasında anlaşılmalıdır, ve nihayet umumî irade (volonté générale) - hiç değilse esas teşkilâtı vazeden kuvvetin (pouvoir constituant) ifadesi olduğu takdirde - siyasî hürriyet içinde müsavi haklara sahip bilcümle yurttaşlar tarafından ekseriyet prensibi yardımile vücade getirilmelidir. Demokrasi'deki müsavat mefhumunun mücerret değil, tarihe bağlı müşahhas bir mefhum olduğu ve zamanımızda yurttaşların bilfarz servete, tahsile, sınıfa göre içtimâî bir tefriye tâbi tutulmasını menettiği bu meyanda hatırdan çıkarılmamalıdır.

Bu şartlar, Demokrasi'yi sahih, siyasî bir devlet şekline ifrağ eden sağlam, "bloc des idées incontestables", i [1] meydana getirirler. Bu zeminde, müşahhas muhtevası halden hale yakından tespit edilmek iktiza eden demokratik izafî cevher ve Demokrasi'ye has Pathos ile ezcümle Rousseau'da olduğu gibi asla şaşmıyan umumî iradenin ilâhlaştırılmasına metafizik Ethos [2] yetişir.

II.

Halbuki Demokrasi'nin dahilî siyaset bakımından seciyesi ve yurttaşların müsavatının Demokrasi'de müşahhas ifadesini bulduğu şekil çok tehalüf edebilir. Meselâ Fritz Sander Demok-

[1] " İtiraz kabul etmeyen fikirler bloku " nu....

[2] Ethos : ahlâk, ahlâkî — ruhî istek.

Pathos : merasim ve heybetin tavsif ettiği ifade tarzı.

rasi problemi hakkında yazdığı en yeni kitapta şibih Demokrasi itlâk olunan şekillerin yanında Demokrasi'nin on muhtelif teşkilât şeklini birbirinden ayırıyor. — bunda haklı olup olmadığı meselesi burada şimdi mevzubahs edilmeyecektir —. Demokrasi'nin birbirinden tamamilen ayrı muhtelif müşahhas siyasî mevcudiyet şekilleri bulunduğunu tarihî cereyan da gösteriyor.

İşte kaideten doğrudan, müfrit — musavatçı Demokrasi, parlemantar temsili Demokrasi'den ve bir de, fırkalar devletindeki parlemantar kütle Demokrasi'sinden tefrik olunmaktadır. Parlemantar Demokrasi dahilinde de, bu Demokrasi'nin parlemantar bir hükûmet sistemile (meselâ bugün İngiltere'de hükümdarlığın haricî şeklinde olduğu gibi) veya az yahut kuvvetli tezahür eden prezidansyel bir rejimle birleşmesine göre tefrik yapılmakta devam olunur. Bu irtibata göre demokrasi ya, cumhur reisinin teşriî kuvvete faik değilse bile eşit bulunduğu Birleşik Devletlerde olduğu gibi mahz bir prezidansyel Demokrasi seciyesini, veyahut da Parlemantarizm'le birleştiği takdirde parlemantar prezidansyel bir cumhuriyet karakterini iktisap eder.

Bunun yanında bir de -ekseriyetle demokrasinin hududunda bulunmakla beraber- şekilleri tenevvü arzeden mutlakıyetçi demokrasiler vardır; bunlarda artan kudret bir millet meclisinin veya hükümdarın, cumhur reisinin, parlamentonun veya başka bir şefin elinde temerküz edebilir. Bilfarz Perikles demokrasisi muasır içtimâî burjuva hürriyet mefhumunu tanıımıyordu. O devirde "insan bütünün ondan hiçbir cihetten ayrılmıyacak bir cüzü,, görünüyor (Stahl'da, Philosophie des Rechts, cilt I, s. 44). „ Kadim devirlerde hemen her zaman devlet işlerinde hâkim bulunan fert, bilcümle hususî münasebetlerinde köledir. Yurttaş sıfatile sulh ve harp hakkında o karar veriyor; hususî şahıs sıfatile bütün hareketlerinde tahdide, müşahedeye ve tazyike maruzdur,, (Constant, bours de politique constitutionelle, 1861, cilt II, s. 539 ve müt: De la Liberté comparée à celle des modernes). İfrata giderek cemaatte ferdi tanımadığı, yurttaşın hürriyet haklarını kabul etmediği ve bu itibarla Fransız ihtilâlinin beşer hukukunu beyan ve himaye eden demokrasisiyle de tezat teşkil ettiği zaman Rousseau'nun demokrasisi dahi mutaassıp ve mutlakıyetçidir, Hattâ Bonapartisme bile, plebisiter bir temele sahip bulunduğu ve millet hâkimiyetinden vazgeçmediği takdirde demokrasi mahiyetinde ve

imparator da millet bütününün tecessümü ve icra kuvvetini elinde bulunduran mümessili şeklinde tezahür edebilir.

Buna göre sultacı ve mutlakıyetçi veya Guy - Grand'ın dediği gibi kütleli (massive) demokrasiler vardır ki, bunlar halin icaplarına göre an'aneci, kollektivist, terakkiye ve hukuk devletine muhalif bir seciyeye mâlik bulunabilirler. Ancak milletin siyasi bir bütün olarak kendisinden hertürlü kudret - mevcut bulunabilecek sultacı mercilerin kudreti dahi - iştikak eden hâkimiyet süjesi olması ve siyasi hürriyet ve müsavat içinde iradelerini teşkil eden yurttaşların böyle bir rejimi istemesi daima şarttır.

Hattâ belki Diktatörlük bile demokrasinin, çok defa iddia olunduğu gibi, kayıtsız ve şartsız ve mutlak olarak zıddı değildir. Eğer bir demokraside devletin kudret vasıtaları ekseriyetin iradesile müşahhas ve muayyen bir hasma karşı istimal olunursa, diktatörlük demokrasi ile birleşebilir. Ezcümle hayatın bütün sahalarına, muayyen siyasi bir kanaati telkin zımında, nüfuz etmek isteyen ve böylece tam (total) bir seciye iktisap eden bir demokrasi, muhalif akalliyet gruplarını başından defetmek için diktatörlükle kullanılan vasıtalara - kısa bir zaman için de olsa müracaat etmekten kendini alamıyacaktır. Bu mânada Marx ve Engels proleter diktatörlüğü halkın ekseriyetinin hasmın, yâni burjuvazinin tamamen mahvına matuf diktatörlüğü olarak tasavvur etmişlerdir. Bryce'in kabul ettiği telâkki bununla tezat teşkil eder. Bryce'a göre "kendi kendini idare eden bir millette ekseriyet her yurttaş karşı şahsın ve mülkiyetin masuniyetini temin eden eski ve mutlak hakları tekeffül etmeği umumiyetle candan arzu eder."

Hattâ demokratik zeminde yetişmemiş olan diktatörlükle demokrasi arasında bile münasebet vardır. Bunun sebebini, diktatörün mevkiinde, kendi başına alınır, kudsiyet bulunmamasında aramalı. Her diktatörlük - demokratik bir temeli bulunup bulunmadığının hiçbir ehemmiyeti yoktur - nihaî ve ve kat'i birşey olarak değil, gayesine vüsulden sonra lüzumsuz olacak bir intikal vaziyeti şeklinde mutasavverdir. Bu itibarla, diktatörlüğü indî bir istibdat rejiminden tefrik etmek için, diktatörlüğün haricinde bulunan bir maksadı takiple bizatihi diktatörlüğün ileride lüzumsuz olacağını belli etmek her diktatörlüğün ve bilhassa modern diktatörlüğün gayesi olmalıdır. Zamanımızda bu kabil diktatörlüklerin gayesi kaideten demokra-

sidir : Ya liberalizmle demokrasinin birleştikleri an'anevî şekilde, yahut ta tam (total) demokrasi şeklinde. İşte bilfarz Faşizmin maksadı, istikbalde devlete anti-liberal, fakat demokratik bir veçhe vermek ve bunun yanında totaliter bir seciye vücade getirmektir. Muhteva itibarile Faşizmden ayrılıyorsa da, Bolşevizmin gayesi buna müşabihdir : Yeni bir cemaat, yâni Marxın telâkkisine göre siyasî demokrasiye sahte bir karakter veren kapitalist diktatörlüğün yerine geçecek olan sınıfsız cemiyette mutlak demokrasiyi vücade getirmek. Şuhalde her ikisinin, Faşizm ve Bolşevizm, mahiyeten tezat arzetmelerine hâlel gelmeksizin, aslında anti-demokratik vaziyet alınmasına rağmen, esas temayüllerinde istikbal için demokrasi ağır basmaktadır.

İşte demokrasi ile diktatörlüğün birleşmesi imkânı da gösteriyor ki, diktatörlük umumî mânada demokrasinin inhilâli ve kat'î zıddı addolunamaz.

Demokrasinin şimdiye kadar tesis ettiği müşareketler arasında maruf ve tarih bakımından mühim olan demokrasi-liberalizm müşareketinin tabîî birşey olmadığı şimdiye kadar verilen izahattan anlaşılıyor. Bibliyografide geniş yer tutan ve demokrasinin ancak liberalizm çerçevesinde tasavvur olunabileceğini tazammun eden telâkkinin aksine olarak demokrasi ile liberalizmin icabında tezat da teşkil edebileceğine işaret olunmaktadır. Demokrasi ile liberalizm arasında mevcut ananevî rabıta tarihî vaziyetin bir neticesidir ve herşeyden evvel müşterek hasmı, mutlakîyetçi ve sultacı devleti, yenmek lüzumundan ileri gelmiştir ; bu devletin karşısında liberal seciyeğe sahip modern demokrasi inkişaf etmiştir. Esasen tarihî cereyan sırasında anti-liberal unsurlarla birleşen yalnız demokrasi değildir. Liberalizm dahi başka kuvvetlerle anlaşmıştır ; meselâ 19 uncu asırda hükümdarlıkla meşrutî hükümdarlık şeklinde ittifak aktetmiştir.

Nihayet demokrasi ile liberalizmin ayrılabilmesi imkânı liberalizmin ve demokrasinin dayandığı muhtelif maddî temel kıymetlerde illetini bulur. Demokraside görülen vaziyetin zıddına olarak liberalizmde temel kıymetin yerini tayine medar olan aslen cemaat olmayıp, mantıkla mücehhez ferdin yaratıcı hür-

riyetidir. Bu noktadan hareket ederek liberalizm bidayette şumullü metafizik sistemini ve hayatın bütün sahalarında ferdi telâkkiler arasında serbest rekabeti tecviz etmekle makul, umumî bir sureti halli temin edebileceği akidesini inkişaf ettirmişti. Her türlü devlet müdahalesini red ve inkâr eden "laissez faire, laissez aller", iktisadî prensibi böylece herşeyi kendi kendine bırakmağı mutazammın umumî liberal hareketin ve şahsî menfaate dayanan iktisadî sistemin, ekonomik kanunların vazifelerini ifa etmeleri için iyi bir teminat olacağı hakkındaki akidenin nihayet - çok mühim de olsa - bir ifadesinden ibaretti.

Klasik liberalizmin maddî muhtevası için ferdin ne kadar merkezî bir ehemmiyeti haiz bulunduğu bilhassa şahsiyetin bizatihi kıymetinin aslen devletten önce mevcut ve hudutsuz tasavvur olunmasında ifadesini buluyor. Zaten ilk yazılı esas teşkilâtlara, Amerikan ve Fransız charte'larına da şahsiyetin bizatihi kıymeti bu mânada geçmişti; mezkûr charte'ların hükümleri liberal demokrasi için adetâ dinî-tasavvufî akideler ehemmiyetini haizdiler. Bilfarz birleşik devletlerde bu fikir, yani müstakil, esas itibarile tahdidi gayrı mümkün, devlet haricinde mevcut şahsiyet tasavvuru, Supreme Court'un an'aneye sadık kalması sayesinde 19 - uncu asırda uzun zaman muhafaza olunmuştur.

Bunun haricinde devletlerin bünyesi teşkilât ve fonksiyon itibarile de liberal-ferdiyetçi fikirlerin tesiri altında kalmıştır. Bilfarz en evvel İngilterede meşrutî hükümdarlık zamanında ve sonra Fransada klasik şeklini alan temsili parlamantarizm de nihayet liberalizmin tipik siyasî ifade şeklinden başka bir şey değildir. Temsili parlamantarizmin, liberal akidelerin tipik hukuk beyannamelerinde takdis olunduğu bir zamanda berri Avrupanın esas teşkilât sisteminde aslî bir unsur olarak yer alması bir tesadüf eseri değildir.

Devletin bütün kudreti kendinde temerküz ettirmek temayülünden doğan tabii bir itimatsızlıkla liberal-ferdiyetçi düşünüş, arada bir takım mânileri ihdas etmek suretile, ferdi hürriyeti ve mülkiyeti sui istimâle matuf müdahalelere karşı imkân dairesinde korumağa meyyaldir. Ezcümle kuvvetlerin ayrılığı prensibinin ifade ettiği mâna, ferdin himayesi için bir takım mudil, teşkilâta müteallik mihanikî mukabil sikletleri araya idhâl etmek suretile siyasî bir muvazene sistemi yaratmaktır. Zaten bu sebepten dolayı liberalizm bilhassa meşrutî hüküm-

darlık çerçevesi dahilinde fonksiyon kabiliyetini ispat edebildi. Burada devlette karar almağa salâhiyettar iradenin teşekkülünde birbirini mütekabilen murakabe eden muhtelif temsili mercilerin karşı karşıya bulunması vakıası, tatbikatta ferdi hürriyet sahasına indî müdahaleler yapılmasına karşı kâfi bir teminat vücade getiriyordu.

Bu suretle kuvvetlerin ayrılığı prensibi de hukuk devletinin, münferit garantileri aynı istikamette, yani münferit şahsiyetin hürriyetinin ve mülkiyetinin idamesini temin sadedinde, tesir icra eden teşkilât temeli oluyordu. Hukuk devletinin aldığı emniyet tedbirleri arasında mahkemelerin, hâkimleri yalnız kanuna tâbi kılan ve böylece icra kuvvetinin müdahalesinden kurtaran istiklâli, icra kuvvetinin ferdin hukuk sahasına kanun haricinde müdahalesi imkânını selbeden idarenin kanuniyeti prensibi, icra makamlarının kanuna bağlı faaliyetinin kanuna ve hukuka uygunluğunu muahharan tetkik eden müstakil bir idarî kazanın mevcudiyeti zikrolunmalıdır. Hukuk devleti mefhumunun kriteriyumları haline ifrâğ olunan bütün bu prensipler kanunla hukukun tevafukunu şart koşarlar. Şekille muhteva arasındaki mahiyet icabı münasebete imanla itimat olunmadığı yani kanunla hukukun, kanuna mutabakatla hukuka mutabakatın ayniyeti meşkûk olduğu yerde - esas teşkilât kanunlarının temelini teşkil eden noktai nazardan haklı olarak - vazı kanunun esas teşkilât kanunlarında yakından teşahhus ettirilen liberal fikirlere bağlı bulunduğu beyan olunmuştur. Meselâ Almanyanın Weimar esas teşkilât kanunundaki âmme hakları vazı kanunu dahi mükellef kılmıştı. Bunun haricinde vazı kanunu bağliyan bu hükümler hâkimin ve reisi cumhurun murakaba hakkile teşkilât bakımından da teminat altına alınmıştı.

Teşkilâta müteallik mihanikî neviden bütün bu siyasî mânilerle umumî, mücerret, parlemanter prensiplerin müşterek vasfı, kendilerine mahsus bir devlet kuvvetinin ihdası mânasında tasavvur olunmadıkları keyfiyetidir. Aynı hal, nihai illeti itibarile aslî isteyişinde sociable değil, ferdiyetçi bir bünyeye sahip bulunmasından dolayı kendi başına bir devlet şekli olmıyan liberalizmin siyasî özü için de tahakkuk ediyor. Siyasî bakımdan liberalizmin felsefî sistemi, kendine mahsus siyasî bir metafizik kuramıyan Relativisme'dir. Liberalizmin siyasete ve alel-itlâk devlete müteallik mesailde aldığı menfi ve polemik vaziyet, kendisini siyaset sahasında bu kadar mühim bir âmil ya-

pan ve tarihte ehemmiyetini daima temin edecek olan tenkidî azmî hep bundan tahassül ediyor.

Eğer liberalizm bunun haricinde siyasî şe'niyette müsbet fonksiyon ifa edebilmişse, bu hal siyaset sahasında liberalizmin tezlerinin hiçbir vakit esaslı olarak tatbik edilmemesinden ileri gelmiştir. Liberalizmin siyasette yalnız siyaseten sağlam, an'a-neye bağlı siyasî kıymetlerin mevcut bulunduğu yerde inkişaf etmiş olması bir tesadüf eseri değildir. Bilfarz liberal demokratik şuur ancak fertlerin demokratik kıymetler âlemine uygun saikleri benimsemelerile hâsıl olabilir. Liberal demokrasi temeline, fazilet prensibine göre yerini tayin eden klâsik - liberal mefkûrenin ifade ettiği mânada "namuslu adam,, (honnête homme), demokraside - ve esasen hükümdarlıkta da- müstakil serbest hareketine derunî bir saikle kollektif bir seciye rap-tetmelidir. Umumî bir ifade ile denebilir ki, liberalizm derunî, zarurî tahdidini halden hale müşahhas devlet şeklinin metafiziğinde ve cevherinde bulur. Bu kayıt altında liberalizmin siyasî bir hürriyet mefhumu mevzuubahs edilebilir; maamafih bunu da mutlak serbesti ve mesuliyetsiz, ferdî indiyetle tev'em tutmamalı. Siyasî - liberal hürriyet mütemmim unsur olarak vazifeden münbais bir bağı, hürriyetle kanun, süje ile obje arasında yaratıcı bir uyuşmayı şart koşar. Bu manâda siyasî - liberal hürriyet Buzziero'ya göre de (Geschichte des Liberalis mus in Europa, 1930, s. 337 ve müt.) " sulta ve kanun kaynağının insan ruhunun en derunî cevherine naklini,, ifade eder.

Demokrasi'nin siyasî temel kıymetleri hakkında ciddî münakaşaya cevaz gösterilmemesi sayesinde ki, liberal demokrasi'ler muayyen muhafazakâr esas haklarını iktisap ediyorlar. Bu nevi demokrasi'nin âdeta hayat eksiri olan bu muhafazakâr devlet zihniyeti bilfarz Fransa'da bütün siyasî hayata tipik-normatif seciyesini veren liberal - ferdiyetçi hayat idealinde ifadesini bulur. Buna müşabih tarzda İngiltere'de muhafazakârlık belki de en sağlam desteğini vahdet arzeden içtimai Gentleman tipinde bulur; diğer taraftan birleşik devletlerde aynı muhafazakâr temel zihniyet, zamanımıza kadar herşeyden evvel Supreme Court'un koruduğu esas teşkilât kanununa karşı âdeta mutaassıp bir sadakatte tecelli ediyor.

Eğer liberal bir demokrasi tabii olarak şart koşulan bu derunî desteğe mâlik değilse, ve siyasî temel kıymetleri şüphe mevzuu yapıyorsa, mevcut bulunmamaları halinde hiç bir dev-

letin, hattâ liberal devletin dahi, yaşayamayacağı ideel muharrik kuvvetler temelsiz bırakılmış olur. Böyle bir liberalizm nihayetle Demokrasi'yi tahrip, ve inhilâl tehlikesini ihdas eder. Hattâ bu nevi mütedenni bir Demokrasi tamamen kanun daire-sinde kendi metodlarile, şekli ihtilâle ve hükûmet darbesine lüzum kalmaksızın ortadan kaldırılır. Zirâ bu nevi Demokrasi, kendine Diktatörlük seciyesini vermek istemediği takdirde, zımnîen mevcudiyetini şart koştuğu itaati göstermeleri halinde anti-liberal ve anti-parlamentar hareketler karşısında, işgal ettiği esas itibarile bitaraf cepheden, âciz kalır.

Ve hakikaten bilfarz Almanya'da parlamenter Demokrasi'nin inhilâline esas itibarile sebebiyet veren, Demokrasi'nin siyasi temel kıymetlerinin, nisbî oldukları hakkında gittikçe daha kuvvetli tebarüz eden idrâkin tesiri altında tefessuh etmesidir. Çok defa vaki olduğu veçhile, Kritisizm, Pozitivizm ve Relativizm yalnız liberalizm'in değil, Demokrasi'nin dahi felsefî prensibi addolunmuşsa, bu hal sadece Demokrasi ile Liberalizm'in karıştırıldığına delâlet etmekle kalmaz, bizzat Demokrasinin inkıraz ettiğine bir işarettir. Çünkü Relativizm parlamenter Demokrasi'nin afakî kıymet temellerini, Mythe'ini ve cevherini sarar ve bu suretle parlamenter Demokrasi'nin fonksyon kabiliyetinin şartı bulunan siyasi, içtimai tecanüsünü şüpheli bir hale ifrağ eder. Relativizm, Demokrasi'nin fonksyonunu ifa etmesi için lüzumlu olan müşterek siyasi esas idrakler asgarisinin kaybolmasına sebebiyet verir. Böylece parlamenter Demokrasi aslı bedahatini zâyî eder ve akidesiz kalarak siyasi bakasını meşkûk bir hale ifrağ etmek tehlikesine maruz kalır.

İşte Bryce bundan daha on sene evvel, Fransız inkılabından beri tâ zamanımıza kadar insanların kalplerine heyecan veren hürriyet coşkunluğunun soğuduğundan şikâyet ediyordu. Liberal Demokrasinin bir buhranından bahsolunur ve bu buhranı izale için vasıta ve yollar aranırken, liberal parlamenter zihniyetin mukaddes mevkiinden düştüğü hiss olunuyor.

Liberalizm'in mahiyet icabı Demokrasi'ye bağlı olmadığı ve Demokrasi ile Liberalizm'in, tarihî rabıtalara halel gelmeksiz, birbirinden tefrik olunmak icap ettiği verilen izahattan anlaşılıyor. Hakikatte liberal Demokrasi, Demokrasi'nin - çok mühim ve kültür bakımından belki de en ziyade ehemmiyeti haiz bulunanı olmakla beraber - nihayet bir tezahür şeklinden ibarettir.

III.

Elverişli ve kanaatbahş bir mikyasın yardımı ile Demokrasi'nin muhtelif tezahür şekillerini ihata etmenin mümkün olup olmadığı sorulacak olursa, Demokrasi'nin prensipte birbirinden ayrı iki bünyevî tipi bulunduğu bilinmelidir: Plebisiter Demokrasi'nin yanında temsili Demokrasi.

Milletin hâkim bulunduğu, fakat umumî iradenin siyâsî temsil prensibinin yardımı ile teşekkül ettiği hallerde temsili Demokrasi mevzuubahstir. Bu meyanda münferit mümessillerin salâhiyetleri tehalûf edebilir. Bu cihet, temsili mercilerin salâhiyetlerini (compétence) halden hale yakından tesbit ve aralarında hududu tayin eden müşahhas salâhiyet nizamına tâbidir. Temsili merciler, esaslı ayrılıklar arzeden salâhiyetli makamlar, ezcümle parlamenter uzuvlar, meclisler, veya münferit şahıslar olabilirler. Temsili salâhiyetleri - tipik parlemantar - liberal temsilde olduğu gibi - bir mümessiller çokluğu veya - otoriter temsilde görüldüğü veçhile - tek bir temsili merci istimâl edebilir.

Fakat Rousseau'dan ve Amerikan esas teşkilâtının atalarından beri, yalnız plebisiter Demokrasi'yi "sahih", veya "hakikî", telâkki etmek isteyen ve bunun için gerek otoriter gerekse parlemantar - temsili Demokrasi'ye hakikî Demokrasi nazariye bakmıyan sesler bibliyografide eksik olmamıştır. Bu telâkkide doğru olan yegâne cihet, her nevi temsili Demokrasinin müfrit müsavatçı olmadığı keyfiyetidir. Onda plebisiter Demokrasi'ye nazaran bazı aristokratik temayüller mündemiçtir. Bibliyografi'de bu hususa bilhassa klasik temsili sistemin son asırda geçirdiği inkişaf da işaret olunmuştur. Ezcümle K. S. Zachariae (Vierzig Bücher vom Staat, cilt III, bap 18, s. 200) der ki: „Temsili esas teskilât kanununun mânâ ve maksadı, Demokrasiyi müntehip bir aristokrasi ile mutedil bir halde tutmaktır. „ Buna benzer şekilde Bluntschli "Staatslehre," sinde temsili Demokrasi'nin, en iyilerin milletin mümessilleri seçilmeleri itibarile, yani milletin içinde aristokratik bir tefrik yapılmakla asilleşen bir Demokrasi olduğundan bahsediyor. İsveçli sosyalist Steffen 1912 de intişar eden Demokrasi problemi hakkındaki kitabında

aynı fikre daha umumî bir formül vermiştir: „derin köklü bir aristokrasi hayatî kuvvete mâlik (yâni temsili) Demokrasinin eczasıdır. „ Her Demokrasi'de bulunması iktiza eden ve az evvel sözü geçen ihdasî unsurların mevcudiyeti ispat edilebilirse, yani meselâ mutlakiyette ve césariste hükûmet rejimî bulunan devletlerde olduğu gibi milletin hâkimiyetinden vazgeçmemiş olması halinde temsili Demokrasi'nin niçin sahîh ve hakikî bir Demokrasi olamayacağını anlamak filhakika pek te mümkün değildir. Thoma (Erinnerungsausgabe für Max Weber, cilt II, 2923, s. 39 ve müt.), Demokrasi mefhumunun gerek temsili (yani mutedil demokratik), gerekse müsavatçı (yani müfrit demokratik) Demokrasileri ihata ettiğini haklı olarak kaydeder.

Temsili Demokrasiyi, Demokrasinin hususî bir nevi olarak plebisiter Demokrasiden ayırmağı meşru gösteren, temsili Demokrasinin plebisiter Demokrasiden farklı siyasî bir esas teşkilât prensibine istinat etmesi keyfiyetidir. Hususiyeti, temsil olunani bir defa daha tahassül ettirmek olan temsil prensibi, siyasî sahada milleti siyasî -ideel, şahsî kıymet vahdeti olarak - yâni hâkimiyetin mümessili sıfatıyla tezahür ettiğinde olduğu gibi - bir defa daha siyasî şe'niyette tahakkuk ettirir.

Fransız müelliflerinin, daha büyük ihtilâl zamanında bildiği bu husus, Almanyada, bilhassa Prusyada, temsili sistemin kabul olunduğu zamanda, revaç bulmuştur. Bu mânâda olarak Bluntschli (Allgemeines Staatsrecht, 1885, s. 50) "modern temsili sistemin bütün milletin vahdetinden sadır olduğuna „ ve klüber (Öffentliches Recht des Deutschen Bundes und der Bundesstaaten, 1831, s. 397) bütün milletin siyasî vahdetinin parlamento vasıtasile temsil olunduğuna işaret ediyor. Esasen Demokraside temsili sistemin ifade ettiği mânâ, bu suretle "vahdet olan milletin çokluk olan millet, „ üzerinde hâkimiyetini temin etmek, başka bir tâbirle, milleti devlet vahdeti halinde tamamlıştırmaktır.

Temsili sistemin bu tamamlıştırma tesiri her şeyden evvel, demokratik millet camiasının onun yardımile daima yeniden irade birliği olarak tezahür edebilmesinde kendini gösteriyor. Biraz sonra yakından tetkik edilecek olan doğrudan Demokrasi ve onun yerine kaim olan şekiller bir kenara bırakılırsa, ferdî iradelerin tenevvü ve tehalûf arzeden çokluğunu ferdileşen bir cemaat iradesi halinde birleştiren temsili -şekilleri her ne olursa olsun- merciler mevcut olmasa, bir cemaatin umumî

iradesi teşekkül edemez ve bu itibarla hedefsiz ve tesirsiz kılardı. Başka bir ifade ile: plebisiter olmıyan Demokraside millet camiası dahilinde iradenin teşekkülünü ancak temsil temin eder. Hatta temsil Demokrasi sahası haricinde bile - rejimi ister hükümdarlık, Parlemantarizm veya diktatörlük olsun - modern devletin en mühim siyasî esas teşkilât prensibidir.

Devlette vücade gelen irade teşekkülü haricinde temsili prensip aynı zamanda devletin maddî ve şahsî tamamıyeti için ehemmiyeti haizdir. Zirâ millet bütününün temsiline müsteniden cemaati münferit halde müşahhas bir kıymet bütünü olarak birleştiren maddî kıymetler birlikte tahakkuk ettiriliyor. İdeel temeli itibarile her temsil aynı zamanda temsil edilen şahsî kıymet vahdetleri üzerinde hâkimiyet ve idareyi ifa eder.

Temsil prensibinde müstakil siyasî bir esas teşkilât prensibi mevzuubahs olduğu, teşkilât tekniği bakımından aldığı şekilden de anlaşılıyor. Çünkü mümessillerin vazifesi sadece milleti müşahhas, siyasî bir bütün olarak temsil etmek olmayıp, onlar herşeyden evvel, devlette irade teşekkülüne iştirak ettikleri nisbette, siyasî kararlarını tam bir serbesti içinde vermekle mükelleftirler. Zira mümessillerin üçüncü şahıslara - bilfarz "imperatif mandat" şeklinde - tebaiyeti kendilerinin bizatihî kıymetlerini ortadan kaldırır ve temsili imkânsız kılar.

Mümessilin siyasî kararlarını müstakilen vermesi lâzımgeliyorsa, bu keyfiyet tabiatile cemaat içinde hâkimiyete sahip bulunduğunu ifade etmez. Hâkimiyetin sahibi mümessile nazaran umumî bir karar kudretine mâliktir, halbuki mümessil ancak hâkimiyetin sahibi tarafından arzolunan müşahhas salâhiyet nizamı çerçevesi dahilinde karar verebilir. Temsili Demokrasinin sahih Demokrasi olmadığı çok defa söyleniyorsa, bunun sebebi, ekseriya hâkimiyetle temsilin karıştırılmasında ve mümessilin, elinde bulunan büyük kudret dolayısıyla, hâkim addolunmasındadır. Bilfarz anglosakson nazariye bu mânâda parlamentoyu çok defa hâkim telâkki etti ve âdeta parliamentary Sovereignty hakkında bir nazariye kurdu. Bu nazariye yanlış, çünkü klasik parlemanter temsil sisteminin hâkimiyeti altında parlamento, kendinde ne kadar kudret temerküz ettirmiş olursa olsun, asla (İngilterede vaziyet başka türlü değildi) milleti bertaraf ederek kendini yaratıcı hâkimiyet süjesi haline getirmemiştir. Parlemanter temsili rejime mâlik bulunan devletlerde bu hükümet sisteminin teessüsünden itibaren mebusların

istiklâlinin bir hukuk kaidesi haline girmesi bu itibarla bir tesadüf eseri değildir. Burada pek musip bir tasavvur hâkimdir: Müstakilen karar vermek kudreti elinden alınan, sadece emir verenin iradesine tâbi bulunan mebus rsul derecesine iner ve böylelikle kendi kıymetini ve temsilî karakterini kaybederdi.

Mümessilin bu yaratıcı istiklâli kaide olarak teknik cephe- den de takviye ediliyor. Bunun pratik tezahürü, karar veren mümessilin imkân dairesinde hareketlerinden mütevellit müşahhas siyasi mesuliyetten beri tutulmasıdır. Temsilî sistemde mebusun bilhassa problematik olan hürriyetini temin sadedinde yukarıdaki sebeplerden dolayı mebusun müntehipler ve fırkalar karşısında hesap verme mükellefiyeti ve mesuliyeti inkâr olunmuş ve mebusun kararlarının istikametini tayin etmesine ve onları ölçmesine medar olacak kıstasın, bu suretle mümessilin verdiği kararların meşruiyetini kendi başına temin eden vicdan olduğu sarahaten söylenmiştir. Muşahhas mesuliyetin ortadan kalkması ile Recall'un [1] tatbikinin meşruiyetini temin eden temel de sukut etmiştir.

Bu sebepten dolayı devletler siyasi fırkaların teessüsüne ve teşkilâtlandırılmasına karşı mücadele açmışlardır. Fırkalara müsamaha gösterilmesi ve bunların kanuniyet kespemeleri neticesinde mebusların serbesti ve istiklâlinin en ağır tehlikeye maruz kalacağı önceden anlaşıyordu. Onun için son asırda bile mebusların parlamentoda yaş veya kuraya göre değil de, fırkalara mensubiyetlerine göre yer almalarına razı olmak istenmemiştir. Zamanla mebusların grup halinde birleşmelerine mâni olmanın imkânsız olduğu tahakkuk edince, hiç olmazsa grupların, umumî menfaatin hâdimleri bulunan mebusların initiative'ini ve serbest karar vermek kudretini felce uğratmamasını temine çalışılmıştır.

Her temsil gibi Demokrasideki temsil dahi meşruiyete muhtaçtır. Başka bir ifade ile : Demokrasi de temsili bir merci- in millet bütününü temsil ettiğini iddia ederken istinat ettiği talep hakkının meşruiyeti bulunduğunu temsil olunan kabul etmiş olmalıdır. Hatıra gelen nokta, hangi ahval ve şeraitin millî camiada muayyen mercilerin ifa ettiği temsilin meşru olduğu tasavvurunu tevhit edebileceğidir.

[1] Recall (İngilizce) geri çağırma, azil.

Max Weber'ın (*Wirtschaft u. Gesellschaft*, 1919, s. 122 ve müt.) tebarüz ettirdiği meşru hâkimiyetin ideal tiplerine zami-meten Demokrasi'de temsilin meşruiyeti hakkında üç muhtelif tip tefrik edilmiştir: Charismatique, ananevî ve aklî meşruiyet. Hususî meziyetlerle temayüz eden şahsiyet temsili vasıfları haiz bulunduğu imanını hâsıl edebilirse, Demokrasi'de mümessile meşruiyet veren Charisma'dır. Temsili merciler, uzun zaman-danberi mer'î bulunan bir nizamın muteberiyeti itimadına ve bu hâkimiyet nizamının hukukî mükellefiyet kudretini haiz bulunduğu imanına istinat ediyorlarsa, ananevî meşruiyet mev-zuubahstir. Meşruiyet tesirini ika edebilen, hâkimiyeti icra etmenin kanuniyeti ise, meşruiyetin esası aklîdir.

Meşruiyetin bu muhtelif şekilleri Demokrasi'nin siyasi şeni-yetinde ekseriya her hangi bir tarzda terkip edilmiş olurlar. Yeni zamanda Demokrasinin izahını aklî esasta aramak tema-yülü galiptir. Esasen, asıl mânası hükûmdarın temsili vaziyeti-ni halk önünde aklen kabili idrak tarzda meşru göstermek olan ve muhteva itibarile mütenevvi şekiller almış bulunan ictimai mukavele bu istikamette müessir olmuştu. İctimai mu-kavelenin bu fonksiyonunu bilâhara modern Demokratik esas teşkilât devletinde yazılı esas teşkilât hukuku ve sonraları bu dahi temsili mercilere millet önünde meşruiyetini temin edecek vaziyette olmayınca, modern intihap hukuku deruhte etmiştir.

Şu halde parlamanter demokratik devletlerde intihap huku-kuna ve intihap usulüne terettüp eden içtimai fonksiyon, selâ-hiyettar siyasî parlamanter karar mercilerine milleti temsil etmek hususunda meşruiyet temin etmektir. Bünyesi itibarile aklî olan intihap şekli böylece uzun zaman parlamentoların temsili meşruiyetini kendi başına temin etmiştir. Bu kabil dev-letlerde sair temeller üstünde teessüs eden uzuvların, meselâ âyân meclislerinin aynı tarzda millet bütününün hakikî mümes-sili addedilmemesinin sebebi anlaşılıyor.

Bu cihet tesbit edilirken muayyen bir intihap sistemi istih-daf olunmıyor. Esasen bunun böyle olduğu parlamanter intihap hukukunun, milleti temsil etmenin birbirinden tamamen ayrılan intihap sistemlerine dayanabileceğini gösteren tarihi kâfi dere-ceye anlatıyor. Ezcümle İngilterede parlamanter temsil tam mânasile aristokratik ve plutokratik bir zeminde yetişmiştir; bunun gibi Alman devlet nazariyesi de geçen asrın ilk yarısın-da intihap hukukunun muayyen guruplara inhisarını ve intihap

hukukunun muayyen bir servet veya iratla takayyüdünü muteber addetmiştir.

Muayyen tarihî bir devirde parlemanter bir uzva karşı meşruiyeti temin vazifesini deruhte etmiş olan bir intihap usulünün bilâhara meşruiyeti temin edici kuvveti kaybedilmesinin sebebi işte bu suretle anlaşıyor. Zira millî şuur, kendine has kıymet tasavvurlarının zamanla tahavvül etmesiyle beraber o zamana kadar muteber parlamenter intihap hukuku kıstaslarının temsili temin edici mevcudiyeti problematik görebilir. [1]

Plebisiter Demokrasi'nin muhtelif şekillerinin temsili Demokrasi'den ve onun muhtelif tezahür şekillerinden esaslı surette ayrıldığı nokta, burada müşterek iradenin siyâsî temsili prensibi yardımile teşkil edilmemiş olmasıdır. Fert plebisiter Demokrasi'de bilfarz bir referendum veya intihaplar sırasında sadece siyâsî mahlûk, citoyen olarak görünüyor; yoksa klasik temsili sistemin tasavvurlarına göre bilfarz bir meb'us gibi mümessil olarak ortaya çıkmıyor. Vatandaşlık fonksiyonlarını ifa eden fertlerin mecmuu Demokrasi'de millet bütününi temsil etmediği gibi fert dahi vatandaş sıfatile Demokrasi'de millet bütününi temsil etmiyor.

Hakikat halde burada umumî irade ayniyet prensibinin yardımile teşekkül ediyor. Temsili bünye unsurlarından müstakil bulunan bu ayniyet prensibi ile yine sadece plebisiter Demokrasi'de iradeleri birleştirmek yolunda tesir icra eden müsavat prensibinin bir ifadesidir. Burada milletin hâkim bulunan müşterek iradesi, bir insan çokluğunun intihap veya plebisit şeklinde izhar olunan iradenin bir takım ayniyetlerin yardımile umumî irade ile müsavi addedilmesi suretile teşekkül ediyor. Doğrudan Demokrasi'de millî şuur, evvelâ halkın ekseriyetinin iradesini müntehiplerin iradesile ve müteakiben müntehiplerin iradesini ferdî iradelerin heyeti mecmuasından ayrı olan cemaatin küllî iradesi ile tev'em tutar.

[1] Burada ancak kabataslak gösterilebilen inkişafın itmamı zımında temsilin mahiyeti hakkındaki kitabıma (1929, s. 140 ve müt.) atıf yapılmak lâzım gelir. Halihazırda muhtelif devletlerde millet bütününi temsili malûm akli kıstaslar yerine şefin Charisma'sına ve ananeye bağlamağı istihdaf eden temayüller de yine belirmektedir.

Mümasil hususlar plebisiter demokrasinin diğer şekilleri, ezcümle müntehiplerin devlet kudretini bizzat istimal etmiyerek üçüncü şahıslar vasıtasile icra ettirdikleri demokrasi şekli hakkında muteberdir.

Bu kimseler de mandat imperatife müsteniden kendilerini tavzif edenin talimatına riayet etmeğe mecburdurlar ve bunun haricinde kendilerine verilen emirlerin yerine getirilmesinden ve gösterilen hareket hatlarının aşılmasından müntehiplerine karşı mesuldürler.

Plebisiter ve temsili demokrasiye temel vazifesini gören siyasî prensiplerin bünyevî tehalüf arzettikleri cihetinin idraki, kendisinde kütle demokrasisinin hâkim bulunduğu fırkalar devletin esas teşkilât nazariyesi bakımından lâyükile taktiri hususunda büyük ehemmiyeti haizdir. Bu nevi demokrasinin bugün bir çok devletlerde yazılı hukuka zıt olarak klasik-liberal parlemantar demokrasinin yerine kaim olduğu malûmdur. Zira meb'usların serbestisi yerini az veya çok ileri giden fırka teşkilâtına ve fraksiyonlara tabaiyete terk etmiştir.

Millet mümessillerinin sözleri ve reyleri üzerinde müessir olan ve meb'usları sadece partilerin ve ileri gelenlerinin talimatına bağlı müstahdemler olarak gösteren bu fırkalar ve fraksiyonlardır.

Hakikatte bu fırkalar devleti doğrudan demokrasinin bir tezahür şeklidir. Ehemmiyetli siyasî kararların müntehiplerce veya doğrudan doğruya müntehiplere veyahut fırka organizasyonlarına tâbi millet mümessilleri tarafından ittihazında bünyevî bir fark yoktur. Esasen meb'uslarla fırka hiyerarşileri arasında tebaiyet münasebeti de müntehiplerin millet mümessilleri üzerinde nüfuz icra etmesi imkânını tesis ediyor. Merkez fırkasının teşkilâtlandırılmış halkın megafonu olarak araya ithal olunması büyük kütle demokrasisinde zaruret icabıdır. Zira kütleleri siyasî hareket kabiliyetini haiz gruplar halinde birleştirmek imkânı münhasıran bu nevi demokrasilerde mevcuttur. Eğer vaziyet bu ise, fırkaların ve — fırkalara tâbi olarak — fraksiyonların kendilerinde birleşen müntehipler vasıtasile devlet üzerinde müessir olmağa ve bu meyanda meb'usların elinden temsili parlemantarizm çerçevesinde müstakil siyasî kararlar vermek imkânını nez'etmeğe çalışmaları mantikî bir netice alır. Böyle bir bünyeye mâlik cemaatte parlamento, aslen temsili bir uzuv iken, plebisiter bir yardımcı organ mahiyetini iktisap eder.

Fakat eğer modern fırkalar devleti doğrudan demokrasi-
nin bir nevinden ibaret ise, ancak demokrasinin esasını teşkil
eden ayniyet prensibi burada umumî iradenin teşekkülünü intaç
edebilir. Fırkalar fevkindeki umumî iradeye varmak için fırka-
lar ekseriyetinin iradesi münferit halde millet tarafından bir
takım ayniyetler yardımile müsavî addolunmalıdır ki, milli büt-
tünün ve dolayısıyla devletin vahdetini tesis edebilsin. Bu ayni-
leştirme ameliyesi dahilinde de millet siyasî ideal vahdet olarak
ne münferit fırkalar ve ne de münferit haldeki fırkalar ekseriye-
tinin iradesi tarafından temsil olunmaktadır.

Fırkalar devletinde hâkim bulunan kütle demokrasisinin
plebisiter demokrasiye mensup bir demokrasi şekli olduğu, bün-
yesinde temsili demokrasiden mahiyeten ayrıldığı; ezcümle
muhtelif intihap hukuku sistemleri bakımından da anlaşılıyor.
Temsili demokrasiye dahil bulunan ekseriyet prensibinde,
daha yukarıda da gösterilmiş olduğu veçhile, intihap muame-
lesile millet, serbest ve yaratıcı bir irade teşekkülü ile fırkalar-
dan müstakil bulunan siyasî şahsiyetlere millet bütününün mü-
messili olarak meşruiyet tanımak mevkiine getirilmek isteni-
yor. Nispi temsil sisteminde ise adet itibarile tam ve bu sebeple
meşru surette müntehiplerin reylerinin zabtı başlı başına ehem-
miyeti haizdir. Başka bir ifade ile : Nispi temsil sistemi artık
ekseriyet sisteminde olduğu gibi temsili parlamantarizm'de
temsilin esbabı mucibesini temin yolunda değil, sadece hesabi
ve statistiki fonksyonlar ifa ediyor.

Burada intihap muamelesi ekseriyet sisteminde olduğu gibi
millette mevcut tezatların izalesini temin edemeyüp sadece adet
itibariyle kuvvetlerinin tezahür etmesine hâdim oluyor. Bugün
intihap muamelesi hakikatte bir resmi geçit, fırkalarda topla-
nan müntehiplerin mevcudunun tespitidir, fakat artık hakikî
bir intihap değildir. Bunun haricinde, yani müntehipler siyasî
fırkalarda teşkilâtlandırılmış olmadığı nispette " intihap ", fır-
kalarda teşkilâtlandırılmış olmayan müntehipleri fırkalar devleti
çerçevesinde namzetlerini ortaya koyan siyasî fırkalardan biri
lehine karar vermeğe icbar eden bu nevi demokrasinin bünye-
sine uygun olarak plebisiter bir muameledir.

Demokrasinin, parlementonun ve intihap hukukunun geçir-
diği bünyevî istihaleye uygun olarak siyasî şef tipi liberal
temsili demokrasiye nazaran fırkalar devletinde hâkim bulunan
kütle demokrasisinde başkadır. Milletin fikrî aristokrasisinin

bir cüz'ünü teşkil eden müstakil temsili şahsiyetin yerine fırkalar devletinde hâkim olan kütle demokrasisinde, fırkalarda ifadesini bulmak için mücadele eden umumî iradenin uzvu kaim olmuştur.

Bu izahat neticesinde şunu tespit edebiliriz: Parlemento cemaatin umumî iradesinin, temsili partemantarizm çerçevesinde değil de, kütle demokrasisine dayanan fırkalar devleti sahasında - temsil prensibine müsteniden değil, ayniyete istinat ederek - teşekkül ettiği yer olabilir. Bu suretle "directe - indirecte,, demokrasi şeklindeki mutataksim şemasının tashihe muhtaç bulunduğu tebarüz ettirilmiş oluyor. Fırkalar devleti, bu şemanın ifade ettiği mânâda, indirecte demokrasidir ve fakat hakikatte yine de bünyesi itibarile doğrudan demokrasiye yakındır ve bu itibarla gerek sistematik surette, gerekse esas teşkilât nazariyesi bakımından doğrudan demokrasi meyanında mevzubahs edilmek lâzım gelir.

Türkçeye çeviren :

Asis. Bülend Cemil

Yazan :

Prof. Dr. G. LEIBHOLZ